

Filosofia läksynlukuna

Pekka Elo & Toivo Salonen (toim.), *Ajatukset — uuden ajan filosofian lukemisto*, Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, oppimateriaaleja 17, Helsinki 1993. 253 s. 202 mk.

Varsinkin filosofian perusopinnoissa on tärkeää, että opiskelijalla on käytettävissään lukemisto, jonka välityksellä hän voi saada äidinkielellään ensituntuman filosofian klassikoiden kynän jälkeen. Hyvä lukemisto edesauttaa filosofian oppikirjasta ja historiasta välittyvän tiedon arvioimista ja merkityksellistämistä. Lukemisto, oppikirja ja filosofian historia yhdistettyinä pätevään opetukseen mahdollistavat filosofisten traditioiden ja nykytodellisuuden hedelmällisen yhtymisen oppilaan omalla kohdalla.

Opetushallituksen filosofian ja elämäntutkimustiedon ylitar kastaja Pekka Elon ja filosofian opettaja Toivo Salosen toimittama *Ajatukset — uuden ajan filosofian lukemisto* ilmestyy parhiksi filosofian tullessa ensi lukuvuodesta alkaen kaikille lukiolaisille pakolliseksi aineeksi. Tämän ensimmäisen suomenkielisen lukemiston takakannessa määritellään epätarkasti, että "se on tarkoitettu filosofian perusopinnojen oheisaineistoksi, mutta soveltuu samalla niin keskiasteen opiskelijalle kuin kaikille filosofiasta kiinnostuneille". Kuitenkin on helppo kuvitella, että erityisesti lukiolaisten (tai heidän vanhempiansa) pennokset välkkyvät kustantajan ja vähittäismyyjän silmissä. Tästä kielinee kirjan huikea hinta 202 markkaa (Aka-teeminen 15.9.93). Jos lukion filosofian opettajat saadaan vakuuttuneiksi lukemiston tärkeydestä muun muassa ylioppilaskirjoitusten kannalta, niin tällöin avautuu näkymä noin 40000 filosofian kurssinsa aloittavan lukiolaisen muodostamille markkinoille.

Lukemiston noin 200:lla tekstisivulla keskitytään siis uuden ajan filosofiaan, jota toimittajat

ovat valinneet edustamaan 41 filosofiaa. Sivumäärään suhteutettuna tämä on aivan liikaa, varsinkin kun monessa tapauksessa valittu teksti on lyhyt fragmentti kokonaisuudesta kirjasta. Samoin valinta on kovin usein tehty filosofin jo aiemmin suomennetusta teoksesta. Tämä lisää valinnan sattumanvaraisuutta, semminkin kun olemassa olevat suomennokset eivät useinkaan edusta kyseisen filosofin ajattelun ydintä. Esimerkiksi Charles de Montesquieun ajattelua valottaa vajaan sivun mittainen ylieunukin kirje mustalle eunukille. Tämä *Persialaiskirjeiden* kohta jää täysin hämäräksi, eikä varmaankaan paljasta Montesquieun laajan kirjallisen tuotannon filosofista ydintä. Ainakin yhtä hämärä on Antonio Gramscin *Vankilaviihkoista* poimittu kohta, jossa hän pohtii immanenssin ongelmaa. Tämä asia- ja merkitysyhteyksistään irroitettu tekstinpalanen ei suinkaan välitä lukijalle Gramscin immanenssia koskevia monia oivalluksia vaan tehokkaasti ehkäisee halua tutustua lisää hänen ajatteluunsa.

Toimivia valintoja ovat sen sijaan sellaiset, joissa filosofin ajattelun olennaisia piirteitä tulee esille jonkin alun perinkin lyhyen, artikkelimaisen tekstin välityksellä. Jos tällaista itsenäisen kokonaisuuden muodostavaa tekstiä ei ole ollut käytettävissä, niin ehkä olisi ollut parempi jättää koko filosofi kylmästi pois. Sen sijaan esimerkiksi Immanuel Kantin *Mitä valistus on?*, Engelsin kirje Joseph Blochille tai valikoima Noam Chomskyn käymistä keskusteluista avaavat pienen mutta kirkkaan ikkunan näiden ajatteluun. Lukemiston helmi on kuitenkin Thomas Kuhnin *Mitä tieteelliset vallankumoukset ovat?*. Tätä Juha Savolaisen lukemistoa varten suomentamaa esitelmää lukemalla voi päästä sujuvasti sinuiksi paljon keskustelua herättäneiden Kuhnin ajatusten kanssa. Sen sijaan Charles Peircen, Rudolf Carnapin, Willard Quinen ja Wilfried Sellarsin tekstinäytteet ovat siinä määrin vaikeita ja fragmentaarisia, että voi epäillä niiden soveltuvuutta filosofian alkeisopinnoihin.

Lukemiston tekstit on jaettu viiteen luokkaan, jotka ovat "uuden ajan kehkeytyminen", "uuden ajan empirismi, rationalismi ja valistus", "filosofia yhteiskuntakritiikkinä", "elämyksellinen filosofia" ja "kieli ja empiria". Ensimmäinen luokka on määritelty yksinomaan kronologisiin perusteisiin. Periaatteessa siihen voidaan lukea kaikki renessanssin ja reformaation aikana eläneet filosofit heidän katsantokannoistaan riippumatta. Käytännössä mukana ovat Erasmus Rotterdamlainen, Niccolò Machiavelli, Thomas More ja Michel de Montaigne, joita kaikkia on aikaisemmin jo julkaistu suomeksi. Toinen luokka esittelee filosofeja 1600-luvun alusta 1800-luvun loppupuolelle, Francis Baconista Ludwig Feuerbachiin. Loput kolme luokkaa sisältävät yksinomaan 1800- ja 1900-luvun ajattelijoita Karl Marxista ja Friedrich Engelsistä Kuhnin ja Jürgen Habermasiin. Selvän luku- ja sivumäärällisen enemmistön muodostavat kuitenkin 1900-luvulla kirjallisen elämäntyönsä tehneet ajattelijat.

Toimittajat toteavat esipuheessaan luokittelujen olevan ongelmallisia: "Teoksen ajattelijoita voidaan ryhmitellä hyvin monien eri luokitusten avulla (...) Usein filosofiasia luokittelujen merkitys on mitätön. Pitäisikö kysyä, kuinka syvällisiä tai sytyttäviä ajatuksia itse kukin esittää" (sivut 9-10). Selvää on, että luokitteluja on yhtä monta kuin on luokittelijaakin. Mitättömiä luokitukset eivät silti suinkaan ole. Laajalle levinneet, muun muassa filosofian historioiden toistamat luokitukset ovat ohjanneet kokonaisten opiskelijasukupolvien tapaa lukea ja hahmottaa filosofian historiaa.

Toimittajat eivät esitä kunnollisia perusteluja sille, miksi he jakavat 1800- ja 1900-luvun filosofian nimenomaan yhteiskuntakritiikiksi, elämykselliseksi filosofiaksi sekä kielen ja empirian tutkimiseksi. Tämä luokittelu vaikuttaa mielivaltaiselta ja sen luokat keskenään yhteismitattomilta. Yhteismitattomuudesta seuraa, etteivät luokat ole erottelevia, eivätkä sulje toisiaan pois pätevältä luokittelulta edellytet-

tävällä tavalla. Esimerkiksi yhteiskuntakriittisyys ei sulje pois sitä, etteikö kyse voisi olla elämyksellisestä tai kielifilosofiasta. Simone de Beauvoirin *Toinen sukupuoli* on yhteiskuntakritiikkiä siinä missä Jean-Paul Sartren *Eksistentiaalimikinin on humanismia*, vaikka toimittajat ovatkin määränneet de Beauvoirin elämyksellisen filosofian luokkaan. Samoin Chomskyn keskusteluissa on äänessä yhtäläillä yhteiskuntakritiikko kuin kielifilosofikin. Myös voi kysyä, miksi luokkaan filosofia yhteiskuntakritiikkinä kuuluu vain 1800- ja 1900-luvun filosofeja, eikä esimerkiksi valistusfilosofeja tai Machiavellia. Tällaisia rajanvetoja voi pitää myös filosofisena poliisitoimintana, jossa muun muassa yhteiskuntakriittinen filosofia rajataan omaksi kapeaksi ajattelun sektorikseen, jolla ei näytä olevan mitään tekemistä muiden sektoreiden kanssa. Tämä häiritsee erityisesti niiden ajattelijoiden kohdalla, jotka ovat töissään pyrkineet nimenomaan arvostelemaan ja murtamaan tällaista lohkomista. Jos luokitteluja ylipäätään halutaan tehdä, niin olisi syytä tyytyä esimerkiksi aika-kauteen, aakkosjärjestykseen tai maantieteelliseen alueeseen perustuviin kriteereihin, koska ne ärsyttävät ja manipuloivat lukijaa vähemmän kuin sisällölliset kriteerit.

Ihmetystä herättää myös se, että suuresta filosofien määrästä huolimatta mukaan ei ole kelpuutettu muun muassa fenomenologian keskeisiä edustajia Edmund Husserlia, Martin Heideggeria tai Maurice Merleau-Pontyta, eikä myöskään ranskalaisia "uusfilosofeja", kuten Jean Baudrillardia, Gilles Deleuzeä, Jacques Derridaa tai Jean-François Lyotardia. Samoin Louis Althusserin ja Michel Foucault'n puuttuminen ihmetyttää. Luokassa kieli ja empiria ovat räikeästi yliedustettuina analyttisen filosofian edustajat. Mukaan ei ole kelpuutettu yhtään hermeneuttikkaa, marxilaista tai dekonstruktivistia. Brittifilosofeista äänessä ovat cambridgeläiset loogikot (G.E. Moore, Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein),

kun taas Oxfordin luonnollisen kielen filosofit (muun muassa J.L. Austin, A.J. Ayer ja Gilbert Ryle) sivuutetaan vaieten. Varhaisemmista filosofeista puuttuvat muun muassa Thomas Hobbes, G.W. Leibniz, George Berkeley, David Hume, Giambattista Vico, Denis Diderot, Voltaire, J.G. Fichte, F.W.J. Schelling ja Søren Kierkegaard. Näistä poisjätetyistä ainakin joidenkin olisi ilman muuta pitänyt syrjäyttää nyt mukana olevia, vaikka lukemistoon olisi kelpuutettu nykyistä vähemmänkin filosofeja.

Filosofian lukemiston laatiminen on epäkiitollinen tehtävä, jonka tyydyttävä suorittaminen edellyttää selvästi suurempia resursseja kuin Elolla ja Salosella on ollut käytettävissään. Kaksisataa sivua on mitätön määrä, kun esiteltävänä on koko uuden ajan filosofia. Mahdollisimman monen filosofin mukaan-ymppäämisen sijasta olisi ollut syytä keskittyä harvempiin, huolella valittuihin ja perusteltuihin filosofeihin. Tällöin opiskelija voisi saada jonkinlaisen käsityksen edes joistakin uuden ajan ajatteliijoista, eikä sekoittaisi päätään lukuisilla asiayhteyksistään irroitetuilla fragmenteilla. Keskittymistä olisi helpottanut, mikäli 1900-luvun filosofia olisi voitu antiikin ja keskiajan filosofien tapaan jättää kokonaan pois ja tehdä siitä erillinen lukemisto.

Lukemiston lopussa on kirjallisuusluettelo, henkilöhakemisto ja filosofian sanasto. Kirjallisuusluettelo on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäisessä esitellään lukemiston filosofien suomennettuja teoksia ja valikoima heitä käsittelevää kirjallisuutta. Toisessa luetellaan filosofian historiaa ja 1900-luvun ajatteluperinteitä käsittelevää suomenkielistä kirjallisuutta. Molemmat osat ovat ylimalkaisia ja puutteellisia. Sanasto puolestaan on ilmeisesti lainattu lievästi muunneltuna ja jonkin verran lyhennettynä Wileniuksen, Oksalan, Mehtosen ja Juntusen oppikirjasta *Johdatus filosofiseen ajatteluun*.

Jos *Ajatukset - uuden ajan filosofian lukemisto* saa jatkokseen antiikin ja keskiajan sekä suo-

malaisen filosofian lukemistot, niin toivoa sopii, että toimittajat osaisivat ja uskaltaisivat tehdä nykyistä enemmän laadullisia ja määrällisiä valintoja. Toivottavasti nyt ilmestynyt lukemisto myös innostaa muita filosofeja ja kustantajia toimitustyöhön, sillä tässä tapauksessa “terve kilpailu” saattaa olla “laadun tae”.

Mikko Lahtinen